

Vogelman Rob Bijlsma fileert natuurorganisaties

Discussie over natuurbescherming in Nederland

Na zijn magistrale 'Mijn roofvogels' uit 2012, waarin Rob Bijlsma op haast adembenemende wijze zijn methode van biologie bedrijven uit de doeken deed, ligt er nu zijn 'Kerken van goud, dominees van hout'. Met als ondertitel: 'Over de verwording van de Nederlandse natuurbescherming'. Dat laatste is een eufemisme. Bijlsma heeft geen goed woord over voor de wijze waarop Nederlandse natuurorganisaties 'de natuur willen herstellen'.

Hij had het in 'Mijn roofvogels' al aangekondigd (pagina 188): 'Voor wie denkt dat natuurbescherming in het leven is geroepen om natuur te beschermen, zijn het verwarrende tijden. In het recente verleden waren de zaken eenduidiger. Planten, dieren en hun leefgebieden stonden onder druk en dienden te worden beschermd. Hoe anders is dat nu. De planten en dieren worden nog steeds in hun bestaan bedreigd, zelfs meer dan voorheen. Niettemin, druk op het knopje natuur, en het gaat over mensen en geld. Niets is meer wat het lijkt.'

Wat Bijlsma hier doet is voorzichtig aanstippen hoezeer het Nederlandse natuurbeleid is verdwaald. Aan de hand van een 'Verklarende woordenlijst' laat hij in 'Mijn roofvogels' zien hoe bizar, zelf bevreemdend, egoïstisch en amateuristisch de Nederlandse natuurbeheerders met natuur omgaan. In zijn nieuwste boek wijst hij nog nadrukkelijker op de toenemende verpaupering van de natuur sinds grote natuurbeheerders zich daarover ontfermen. Om een voorbeeldje te noemen: de Oostvaardersplassen!

Natuurbescherming als verdienenmodel

De cynische introductie van zijn boodschap op de flaptekst van zijn nieuwste

boek laat aan duidelijkheid niets te wensen over. 'De natuur in Nederland heeft zich op achterbakse wijze ontwikkeld tot verkeerde natuur. Dat is ten strengste verboden. Vandaar dat natuurbeschermers krachtadig ingrij-

pen, natuur is geen natuur zonder graafmachines, omgezaagde bossen en massarecreatie. Natuurbescherming moet een verdienenmodel zijn, een tak van industrie waar duizenden mensen een baantje vinden. Deze goegemeente heeft bedisseld dat de levende natuur geen millimeter mag afwijken van het gewenste 'profiel.' Conclusie van de flaptekstschrijver (en dat zou best eens Bijlsma zelf kunnen zijn): 'Er is maar één conclusie mogelijk: de bezem door die Augiasstal van geldverslaafde natuurvernielers en uitbaters.'

Voor alle duidelijkheid: Bijlsma heeft het over natuurbescherming, maar hij spreekt over natuurbeheerders als Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en de overheid. Beheerders houden zich bezig met regels, inkomsten, verboden, het aanleggen van paadjes en verwijsbordjes. Dit beheer krijgt vorm in maatregelen die (meestal) voor de mens goed uitpakken. Deze organisaties zijn er namelijk eerst en vooral voor de mens. De bescherming komt van instellingen als Sovon en Vogelbescherming, die zich richten op behoud van de levende natuur zonder dat ze beschikken over in-

strumenten om die bescherming handen en voeten te geven.

Met lede ogen signaleert natuurvorser en -beschermers Bijlsma een teloorgang zonder weerga van de natuurkwaliteit in ons kikkerlandje. Volgens hem niet alleen door het ontbreken van voldoende kennis over de natuur, maar vooral ook door de wijze, waarop natuurbeheerders als Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en de overheid hun werk doen. Bijlsma heeft er geen goed woord voor over. Hij is ervan overtuigd dat deze organisaties niet het belang van de natuur voorop stellen, maar het belang van de mens en zijn organisaties. Bijlsma ageert fel tegen het 'verdienmodel' dat de betrokken organisaties loslaten op de natuur ('de onzin van het groene circus') om zodoende meer leden en inkomsten te krijgen en kiest op zijn beurt voor een 'natuur, die een eigen waarde heeft, los van wat mensen willen of vinden'. Ofwel, recht uit het hart: 'De reclametaal van de huidige natuurbazen, die overigens morgen weer een ander product verkopen, smeekt om een tegengeluid.'

RESULTAAT GRAAFMACHINES in Duin & Kruidberg, voorjaar 2021. Foto: Lida Zaremba

RECREATIEVE VOORZIENING in de Kennemerduinen. Foto: Lida Zaremba

En het werd tijd voor een tegengeluid, kun je als natuurliefhebber en buitenstaander vaststellen. Zo af en toe wordt wel eens wat gemopperd over de huidige natuurbescherming (al nam dat een wat sterkere vorm aan na de teloorgang van de Oostvaardersplassen), maar de kritiek heeft tot op heden nooit concreet vorm en inhoud gekregen. Bijlsma heeft zijn bezwaren in het recent verschenen boek nu allemaal op een rijtje gezet. Het voert te ver om hier op alle vijf delen uitvoerig in te gaan, maar ik wil de graafmachine niet onvermeld laten. Menig natuurliefhebber kent uit de afgelopen jaren de komst van een graafmachine om het uitgroeien van natuur te keren. Waar ooit fris groen met bloemetjes en vogelkers een gebied sierde, daar resteerde na het bezoek van de graafmachine een kale zandplaat. Pioniersvegetatie wekt daarna kortstondig nog de indruk dat er een verrassend veldje is gecreëerd, maar die droom vervliegt snel. De natuur kiest namelijk zelf zijn voorkeuren en binnen de kortste keren staat er bij wijze van spreken een mooi vogelkersveldje. Maar daar zitten beheerders natuurlijk niet op te wachten. Vogelkers is namelijk een invasieve plant, die ander groen wegdrukt. Dat mag niet van natuurbeheerders, die dus zelf aan het rooien gaan. En wel zo drastisch dat op veel plekken na afloop van de ingreep kaalslag res-

teert. Bijlsma betoogt met tal van voorbeelden hoe de natuur rechts of ave-rechts reageert op welke ingreep dan ook. Maar, belangrijker, hij laat tevens zien wat er in de aangepakte gebieden misgaat. Als prominent natuuronderzoeker weet hij als geen ander wat planten en dieren nodig hebben en waarvoor ze op de vlucht slaan. Maar dat zal de door Bijlsma benoemde natuurbeheerders niet deren: zij zien in zo'n verwoest veldje eerder een mogelijkheid om daar een nieuw natuurproject van te maken. Met fietspaden, slagbomen, de zozeer gewenste aanplant, die vooral voor menselijke bezoekers aantrekkelijk is, parkeervoorzieningen, bezoekerscentra, zithoeken en wegwijzers; kortom een mensvriendelijk stukje natuur. Bijlsma zit daar echter niet op te wachten. Natuur, voor zover je daarvan in dit land nog kunt spreken, is bij Bijlsma wat het is. Inclusief vogelkers, inclusief vergane naaldbomen, inclusief de benodigde rust. Daar hoeven wat de schrijver betreft geen natuurbeheerders aan te pas komen.

Natuurbescherming volgens Bijlsma

Citaat (pag. 225): 'Die natuur omvat voor mij alles wat leeft en dood is, dus niet alleen proteïneblobs in gevleugelde vorm, maar ook ongewervelden, gesteente, dorpen en steden, industriegebieden, wegen, gifbelten, met radioac-

tief materiaal besmette werelddelen, ja, zelfs mensen en hun vliegtuigen op kilometers hoogte. Alles en iedereen wordt bewoond door planten, dieren, schimmels, bacteriën of virussen, overal vinden organismen een leefomgeving, waar ze wel of niet gedijen.’ Bijlsma koppelt dit natuurbeeld aan filosofische vergezichten en somtijds zelfs een wereldbeschouwing. Maar zo’n natuur gecentreerde visie mist hij bij de ‘groene’ organisaties, aan wie hier ten lande de zorg voor de natuur is toevertrouwd. ‘Daar ... is de toonzetting een geheel andere: geld en mensen, en vooral de interactie tussen beide. En hoe daar garen bij te spinnen.’

Uiteraard weet Bijlsma heel goed dat hij met dit plaatje in een aantal opzichten chargeert. Maar tegelijkertijd staat ook vast dat de grote Nederlandse organisaties voor natuurbeheer menigmaal hun doelstelling hebben aangepast. Of verkeerd hebben ingevuld. Soms gedwongen, omdat deze organisaties voor een flink deel hun eigen financiële broek moeten ophouden. En dan is de verleiding groot om van een strook restgroen een productiebos te maken om zodoende de meer fietspaden aan te kunnen leggen. Of zo iets.

Laat dan iemand als Bijlsma maar komen om te zeggen hoe en waarom natuurbescherming een doel is dat niet afhankelijk moet zijn van ledenaantallen en geld. Dan praat de schrijver over de harmonie tussen mens en dier en landschap. Over hoe organismen met elkaar omgaan en elkaar in stand houden. Over hoe planten, dieren en mensen van elkaar afhankelijk zijn en met elkaar een betoverende wereld vormen. Of het nu gaat over een lokale Fitis, die terugkeert uit Afrika, de komst van insecten in oud hout (die op hun beurt weer voedsel vormen voor de Fitis) of over die ene plek, waar alles met alles samenhangt: ‘Het onderkennen en

waarderen van subtiele relaties vraagt binding met een plek, dat dóet ertoe’, aldus de natuurschrijver.

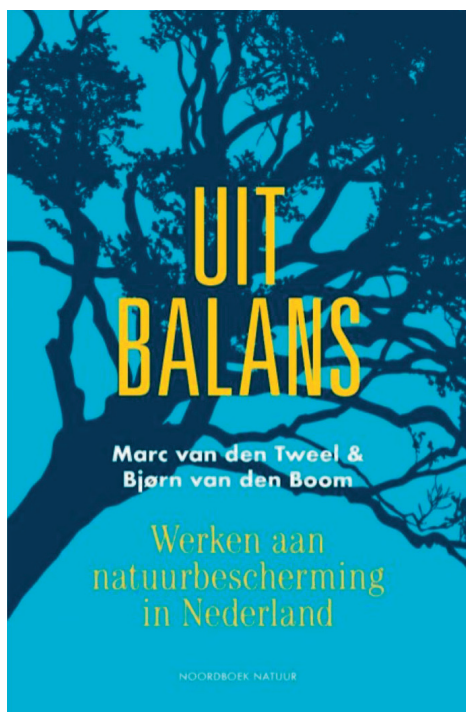
Bijlsma weet dat hij niet de eerste is met zijn pleidooi voor een minder economisch aangelegde vorm van natuurbehoud. Hij citeert zijn makker in de strijd voor een zuivere natuur Koos van Zomeren. Die schreef (citaat pag 307): ‘...de natuur, die een prestatie van God was, verandert in een prestatie van subsidie-ontvangende organisaties als SBB en Natuurmonumenten. Natuurgebieden worden beheerd met het oog op productiecijfers.’ (2011)

Om die reden vraagt Bijlsma zich terecht af, hoe natuurorganisaties de spontane bezieling van natuurbescherming terug kunnen krijgen. Daartoe doet hij de organisaties een paginavullend voorstel om tot een oud, maar sterk inzicht te komen: geef de natuur wettelijke bescherming die ze nodig heeft en dan komt alles weer in orde! ‘Geen eigen belang, maar algemeen belang. Geen vernieling, maar verwondering. De Natuur zal u eeuwig dankbaar zijn.’

Visie Natuurmonumenten

Dat zal dan wel, maar hoe reageert zowel Natuurmonumenten als Staatsbosbeheer op de bikkelarde kritiek van Bijlsma? Beide organisaties kennen het boek en willen graag hun visie geven op de door Bijlsma verwoorde kritiek op het huidige natuurbeleid in Nederland.

Natuurmonumenten verwijst naar het net dit jaar verschenen boek ‘Uit balans. Werken aan natuurbescherming in Nederland’, waarin vertrekkend directeur Marc van den Tweel en publiciteitsfunctionaris Björn van den Boom hun visie geven op het mede door hun organisatie gevoerde natuurbeleid en op de dilemma’s die zij daarin tegenkomen. ‘Het is als het ware een antwoord

op de visie van Bijlsma, net voordat zijn boek is verschenen', meldt voorlichter Marjolein Koek van Natuurmonumenten. Op de achterkant staat het dilemma voor Natuurmonumenten verwoord: 'Het Nederlands landgebruik is ongekend intensief, de politiek wispelturig en het maatschappelijk debat in toenemende mate oververhit.' Als geen ander kennen de schrijvers de valkuilen van het huidige natuurbeleid. Zij beschrijven hoe Natuurmonumenten, de grootste natuurvereniging van Nederland, voor dilemma's wordt gesteld en een koers bepaalt in lastige discussies over bomenkap, faunabeheer, windmolens en de ingewikkelde relatie tussen natuur en landbouw.'

Anders dan Bijlsma richt Natuurmonumenten zich niet op de individuele ervaring van de natuur, maar op de maat-

schappelijke uitgangspunten in de discussies. Nederland is immers klein en vol. Overwegingen over wat natuur moet zijn, zijn in dit landje heel breed, zoals klip en klaar werd aangetoond in het emotionele debat over het bestaan en de inrichting van de Oostvaardersplassen. En tegelijkertijd zijn er veel maatschappelijke claims op Nederlands grondgebied: voor ontpoldering, voor windmolens, voor het toelaten van bezoekers in natuurgebieden, voor economische productie, voor extensieve landbouw, etcetera, etcetera.

Het is een beetje de klassieke clash: laten we de natuur met rust of maken we natuurgebieden aangenaam en nuttig voor de mens. In de vorm van bijvoorbeeld recreatiemogelijkheden als fiets- en voetpaden. Natuurmonumenten vindt er geen doekjes om: velen zullen er blij mee zijn, velen zullen het diep betreuren.

Toch, zo stellen de schrijvers van Natuurmonumenten, is er momenteel sprake van een fundamentele andere kijk op het landschap. Voorheen was er sprake van natuur of van landbouwgrond. Van samenwerking in en tussen die gebieden was geen sprake. Anno nu zien natuurbeheerders dat het 'vervlechten van functies' nodig is. Zij spreken over 'natuurgebieden met brede overgangszones, waar de balans tussen economisch gebruik en ecologisch belang opnieuw gedefinieerd werd'. Voortaan draagt, aldus de schrijvers, het hele landschap bij aan het behoud van planten en dieren. Vanwege de wereldwijde biodiversiteitscrisis, waarin Nederland een koploper is, zullen natuurbeschermers en boeren elkaar moeten omarmen. Zo luidt de nieuwste visie van Natuurmonumenten.

Meer biodiversiteit is het nieuwe modewoord. Daar is geen ontkomen aan en dus stellen de natuurbeheerders dat zij

SPANNINGSVELD NATUUR, RECREATIE EN ECONOMIE, IJmuiderstrand. Foto: Lida Zaremba

moeten ingrijpen. Gebieden worden overhoop gehaald om aldus ‘actief bij te dragen aan de condities, die nodig zijn om planten- en dierenpopulaties te behouden en herstellen!’

Botsende meningen

En daar worden Rob Bijlsma en anderen dus gillend gek van, terwijl Van den Tweel en Van den Boom ‘het beheren, herstellen en versterken van natuur en landschap’ tot kerntaak van Natuurmonumenten bestempelen. Kortom, voor Natuurmonumenten is beheer en bescherming van het landschap ‘ons bestaansrecht!’ Nu zo ongeveer iedereen weet dat de stikstofuitstoot in Nederland het grootst is van de hele wereld en zowel lucht als water aan ernstige vervuiling onderhevig zijn, waardoor de natuur een ronduit smerig gezicht heeft gekregen, vindt Natuurmonumenten het nodig ‘in te grijpen’.

Wellicht was het beter geweest als de natuurbeschermers zich daar een beetje eerder mee bemoeid hadden. Bovendien voorziet de natuurvereniging rampen als ze niet ingrijpen. Natuur kan zomaar een beukenbos worden en dat wil de vereniging niet. Die is dol op trilvenen, duingraslanden, hooilanden, veenmosrietlanden en ga zo maar door. En daarom moet er in het ‘gewone’ bos ingegrepen worden(?).

Ook de ‘omstreden’ houtoogst van Natuurmonumenten krijgt geen heldere verklaring. De vereniging stelt dat houtoogst ook financieel lekker is meegenomen. Uiteraard is houtproductie geen doel bij beheerafwegingen, maar ja, soms komt er gewoon hout vrij. Dat kun je toch goed gebruiken. En waarom zou je het uit het buitenland laten komen als het hier op de grond ligt te verpieteren. ‘Slechts een relatief klein deel

wordt geleverd aan biomassacentrales.’ Gelet op de vaak tweeslachtige houding van Natuurmonumenten (een beetje voor de natuur, een beetje voor de boer; geen grote houtproductie, maar wel een beetje verkoop; ‘een gezonde zakelijkheid is onze vereniging nooit vreemd geweest’; geen echte natuurbescherming, maar afspraken maken met boeren; natuur beschermen en tevens toegankelijk maken voor de verpozende mens) is het vanzelfsprekend dat de vereniging kritiek ontmoet. Maar de te nemen keuzes zijn niet altijd even makkelijk. Bijvoorbeeld: is het geoorloofd een mountainbikeroute aan te leggen om te voorkomen dat mountainbikers kris-kras door het bos gaan crossen. Je kunt natuurlijk ook stellen dat de mountainbike in het hele bos verboden is en daar stevig op controleren. Dat is toch iets meer natuurvriendelijk. Maar dat wil Natuurmonumenten niet. Zij hanteert de gedachte ‘Door sporten in de natuur mogelijk te maken, bouwen honderdduizenden mensen een band op met de natuur.’ Geloven ze dat nou echt? In het beste geval bouwen ze een band op met de mountainbike. Later komt de aap uit de mouw: ‘Het is volstrekt onhaalbaar om zo’n maatregel te controleren’.

Natuurmonumenten anno 2021 is geen beheerder van de natuur, laat staan een beschermer. De vereniging kan het niet allemaal overzien, komt her en der tekort, heeft geen passende antwoorden op wat de natuurliefhebber, de mountainbiker, de houtverwerker, de wandelaar en de overige Nederlanders willen. De vereniging wil één ding wel: nog groter en belangrijker worden. Eigenlijk wil Natuurmonumenten ‘het gehele Nederlandse landschap’ beheren!

Zullen we dat maar even niet doen!

Reactie Staatsbosbeheer

Staatsbosbeheer houdt het overzichtelijk in een door Joke Bijl geleverde reactie op de kritiek van Bijlsma: ‘We waarderen Rob Bijlsma om zijn bijzonder grote kennis op het vlak van roofvogels en we kijken wat we kunnen leren van zijn kritiek op het beheer van natuur in het algemeen en onze organisatie in het bijzonder. Intern bij Staatsbosbeheer zijn we bijvoorbeeld met elkaar in gesprek over de inzet van zogenaamde boomtoppers, omdat we het risico kennen dat er bij houtoogst nesten van wespenspiegelen over het hoofd worden gezien. Bijlsma is in principe tegen elke vorm van beheer en ziet het liefst een hek om de helft van de Nederlandse natuurgebieden waar niemand, behalve onderzoekers, mag komen. Staatsbosbeheer deelt die mening niet. Los van het feit of dat het beste is voor de soortenrijkdom, die erg onder druk staat, vinden we het niet gepast om te stellen dat slechts één manier van natuur beleven de juiste is, namelijk die van mensen die onderzoek doen. Ook de ‘eenvoudige’ genietter van landschap of buiten zijn doet er voor ons toe en mag er zijn. Tijdens de periode waarin de beperkende coronamaatregelen golden, was natuur een plek voor mensen om te ontspannen, het hoofd leeg te maken en een frisse neus te halen. Ook hen gunnen we het buiten zijn in de natuur om ervan te genieten. Die bezoekers zijn ons net zoveel waard als de bevlogen, zeer ervaren natuurman die het voorrecht heeft om middenin de natuur te wonen,’ aldus Joke Bijl van en namens Staatsbosbeheer.

■ Jan Kuys

Met dank aan Freek Kamst en
Joop Kramer